



**Een dynamisch
studieplan is onmisbaar**

Elke student een andere leerroute

Nog meer werk aan de winkel voor de examencommissie of niet?

■ Mieke Jaspers

Mieke Jaspers is zelfstandig onderwijsadviseur, lid lectoraat Technology Enhanced Learning & Assessment en extern lid beleidskamer examencommissie Fontys Academy of ICT. E-mail: mieke.jaspers@home.nl

■ Els van Zijl

Els van Zijl is zelfstandig onderwijsadviseur en extern lid beleidskamer examencommissie Fontys Academy of the Arts. E-mail: E.vanZijl@hotmail.com

In dit artikel stellen we de vraag centraal hoe de examencommissie te allen tijde de waarde van elk getuigschrift kan garanderen als er verschillende leerroutes naar het diploma leiden. Moet de examencommissie dan elk studieplan goedkeuren of kan het anders? Zoals beschreven in een eerder artikel (Jaspers & Van Zijl, 2024), veranderen de wettelijke rol, taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie niet in een flexibel onderwijsconcept. Toch heeft een onderwijsconcept waarbij de student meer ruimte krijgt om zelf een leerroute samen te stellen grote consequenties voor de borging van de toetskwaliteit en dus voor de wijze waarop de examencommissie deze wettelijke taak moet vervullen.

In dit artikel geven we een korte schets van flexibel onderwijs en de belangrijkste verschillen met meer traditioneel onderwijs. Daarna gaan we in op wat die verandering van onderwijsvisie betekent voor het ontwerp van de opleiding. Tot slot gaan we in op de rol van het opleidingsmanagement en de examencommissie die in afstemming met elkaar weer hun weg moeten zien te vinden om grip te krijgen op de toetskwaliteit. Dat leidt ons naar het antwoord op de centrale vraag hoe de examencommissie de waarde van elk getuigschrift kan garanderen zonder elk studieplan en elke wijziging goed te moeten keuren en te ‘verdrinken’ in het werk.

Wat is een flexibel onderwijsconcept?

Flexibel onderwijs is een onderwijsparadigma waarbij de student meer gerichte autonomie

krijgt en keuzes kan maken in het leertraject richting een getuigschrift. Gericht wil zeggen gestuurd én begrensd door de eisen die aan dat getuigschrift worden gesteld. Het stellen van eisen, lees de eindkwalificaties, is niet anders dan in een meer traditioneel onderwijsconcept. Anders is, dat de student in meer of mindere mate zelf kan bepalen wat, wanneer, hoe en waar deze leert (tabel 1). Het eigenaarschap van leren verschuift daarmee voor een deel naar de student terwijl de opleiding verantwoordelijk blijft voor de kwaliteit en het eindniveau van de opleiding. Deze verandering in visie op leren en opleiden (onderwijsvisie) heeft consequenties voor het ontwerp van de opleiding.

Wat verandert er in het opleidingsontwerp?

De kern van een effectieve opleiding is en

Tabel 1. Mate van flexibiliteit van traditioneel versus flexibel onderwijsconcept (Jaspers & Van Zijl, 2024).

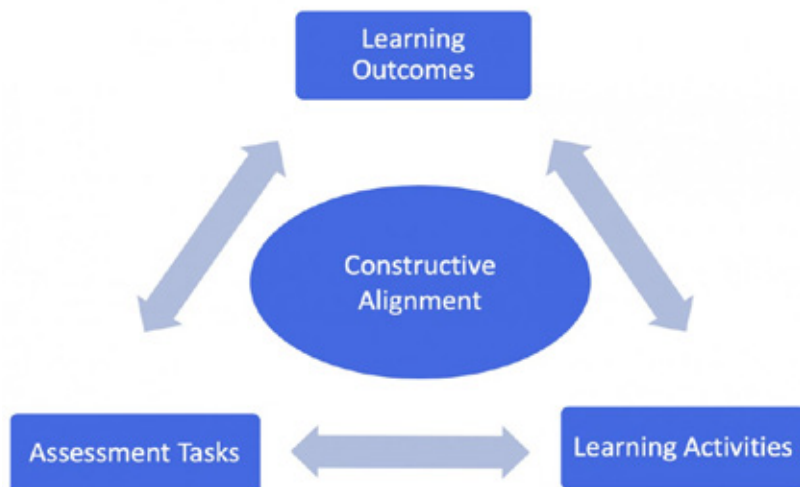
	Traditioneel: opleidinggestuurd	Flexibel: studentgestuurd
Mate van flexibiliteit (dimensie)		
Leerinhoud (wat)	'One size fits all' met leerdoelen, afgeleid van eindkwalificaties.	'One size fits one' op basis van leervragen van de student, afgeleid van eindkwalificaties.
Tempo/tijd (wanneer)	Vooraf geplande en door opleiding georganiseerde onderwijs- en toetsingsactiviteiten.	Planning van onderwijs- en toetsingsactiviteiten passend bij tempo/tijd van de student.
Vorm (hoe en waar)	Vooraf vastgestelde leercontexten en -activiteiten; schoolse en werkcontext naast elkaar.	Leercontexten en -activiteiten in afstemming met student; verschillende leercontexten (school, werk, elders) met elkaar verweven.

blijft een constructieve afstemming tussen 'Learning Outcomes', de inrichting van de 'Assessment Tasks' en de 'Learning Activities' vanuit een breed gedragen visie op leren en opleiden (figuur 1). Dit staat bekend als 'constructive alignment' (Biggs & Tang, 2011). Een fit tussen deze drie elementen is een belangrijke voorwaarde om het leren van studenten te stimuleren en optimaal studiegedrag te

bevorderen. In een flexibel onderwijsconcept krijgen de drie elementen vanuit deze visie een andere invulling dan in een traditioneel onderwijsconcept.

Learning Outcomes

De eindkwalificaties zijn op abstract niveau geoperationaliseerd, veelal in de vorm van leeruitkomsten. De leeruitkomsten zijn zo ge-



Figuur 1. Constructive alignment (Biggs & Tang, 2011)

formuleerd dat de student eigen leerinhouden kan kiezen, uiteraard binnen het (landelijk) vastgestelde opleidingsprofiel en de niveau-eisen (NLQF (z.j.)). Werken met leeruitkomsten creëert ruimte voor de student om via verschillende leercontexten en leeractiviteiten eigen ambities en talenten te ontwikkelen. Een voorbeeld van een leeruitkomst, die sturing geeft aan het leren en opleiden is de volgende: *Het geven van weloverwogen advies aan het management van een kleine én middelgrote organisatie over inclusief aannamebeleid vanuit actuele theoretische concepten toegepast op de situatie in de betreffende organisatie.*

Assessment Tasks

De toetsing is gekoppeld aan de leeruitkomsten. Bij veel variatie in leercontexten en leeractiviteiten is een portfolio-gestuurde benadering de meest geëigende vorm van toetsing. In de praktijk is dit een combinatie van het persoonsgerichte (door de student gestuurd) en het contextuele paradigma (door de opleiding gestuurd) (Klarus et al., 2017). Daarin krijgt de student ruimte om vanuit verschillende leercontexten bewijsmateriaal in te brengen. Het bewijsmateriaal volgt logisch uit de leeruitkomsten en is veelal een beroepsproduct zoals een advies¹ uiteraard met theoretische verantwoording, reflectie van de studenten en feedback van professionals. Bepaald bewijsmateriaal kan verplicht worden gesteld zoals het resultaat van een (landelijke) kennistoets. Het waarden² van bewijsmateriaal³ is in dit onderwijsparadigma een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle actoren zowel binnen als buiten de instelling, daartoe geëquipeerd door de instelling en in afstemming met elkaar. De student leert immers in een mix van leercontexten zowel binnen als buiten de school. Bewijsmateriaal kan dan ook vanuit verschillende door de student gekozen leercontexten binnen en buiten de school worden ingebracht. Het al dan niet toekennen van

studiepunten (beslismoment) is uitsluitend voorbehouden aan examinatoren die door de examencommissie aangewezen zijn.

Learning Activities

De onderwijsactiviteiten zijn afgestemd op het profiel van de studentgroepen en zo ontworpen dat de student kan leren in een weloverwogen mix van leercontexten op de manier die past bij eigen leervoorkeuren en/of omstandigheden. Daarvoor is een 'rijke' onderwijsleeromgeving nodig waarin de student optimaal wordt gefaciliteerd en begeleid zodat elke student op efficiënte en effectieve wijze het verwachte eindniveau bereikt. In een dergelijke hybride leeromgeving is ruimte voor meerdere vormen van leren (Cremers, 2016) en zijn leren in de realistische (werk)context en geconstrueerde (school)context nauw met elkaar verweven (Zitter & Hoeve, 2012). Feedback wordt gegeven op basis van de leeruitkomsten en bijbehorende toetsings- en beoordelingscriteria.

Wat zijn de buitenmaten?

Binnen de wettelijke kaders stelt de opleiding in nauwe afstemming met werkveldpartners en studenten kaders vast zowel onderwijskundig én organisatorisch. Deze kaders worden vastgelegd in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) en geven de buitenmaten aan waarbinnen de student in samenspraak met een daartoe door het opleidingsmanagement aangewezen 'studiecoach' een persoonlijke leerroute kan uitstippelen. Een dynamisch⁴ studieplan is daarbij onmisbaar. Daarin wordt door de student, in samenspraak met de studiecoach, vastgelegd wat, wanneer, hoe en waar de student gaat leren inclusief welk bewijsmateriaal de student gaat verzamelen. Redenerend vanuit het (flexibele) onderwijsparadigma is het niet wenselijk dat het studieplan door de examencommissie wordt goedgekeurd. Dat gaat ten koste van de

¹Losse (2012) onderscheidt vijf typen beroepsproducten: Advies, Analyse, Ontwerp, Product/Fabricaat en Handeling.

²Waarde van leren verkennen door middel van feedback en reflectie (Duvekot, 2016).

³Bewijsmateriaal is het resultaat van handelen waarmee de student de eigen ontwikkeling en gerealiseerde niveau laat zien.

⁴Dynamisch in die zin dat het plan gedurende het leerproces aangepast kan worden.

(gerichte) autonomie en wendbaarheid van student én begeleiders. Immers dan moet ook elke wijziging langs de examencommissie gaan en dat ontnemt eenieder de mogelijkheid om snel in te spelen op veranderende leervragen en omstandigheden van de student. Alleen bij uitzondering moet de examencommissie om advies gevraagd worden over een studieplan. Dat zal uiteraard bij de start van een dergelijke transitie vaker het geval zijn dan wanneer het onderwijsconcept helemaal beproefd en uitgekristalliseerd is. Dat betekent dat de kaders scherp moeten zijn en moeten worden gehandhaafd.

Wat betekent dit voor het opleidingsmanagement?

De verantwoordelijkheid voor de onderwijskwaliteit ligt bij het opleidingsmanagement (zie

figuur 2). Wat moet zij dan organiseren wil er permanent toetskwaliteit geleverd worden in een onderwijsconcept waarbij elke student een andere leerroute kan volgen? Door Cohen-Schotanus et al. (2024) wordt naast constructive alignment 'strategic alignment' genoemd. Volgens Gagnon & Michael (2003) is dat de mate waarin de medewerkers de strategie kunnen uitdragen en uitvoeren dat wil zeggen dat er een goede afstemming moet zijn tussen bestuur en uitvoering. Daar ligt een belangrijke taak voor het opleidingsmanagement. Afstemming, samenwerking en eensgezindheid in de uitvoering zijn voorwaardelijk voor succesvol studeren (Cohen-Schotanus et al., 2019; Hattie, 2009; Kuh et al., 2010). Cohen-Schotanus et al. (2024) stellen dat veel organisaties een ingewikkelde, geïntegreerde verantwoordelijkheidsstructuur hebben, met veel bestuurslagen. Dit is niet wenselijk in het licht van doelmatigheid en efficiency. Dat geldt zeker in dit onderwijsconcept waarin veel actoren betrokken zijn bij het leerproces van de student en begeleiders de noodzakelijke ruimte moeten hebben zodat zij flexibel in kunnen spelen op de leerbehoeften van de student; ook hier geldt gerichte autonomie gestuurd én begrensd door kaders en standaarden.

Wat betekent dit voor de examencommissie?

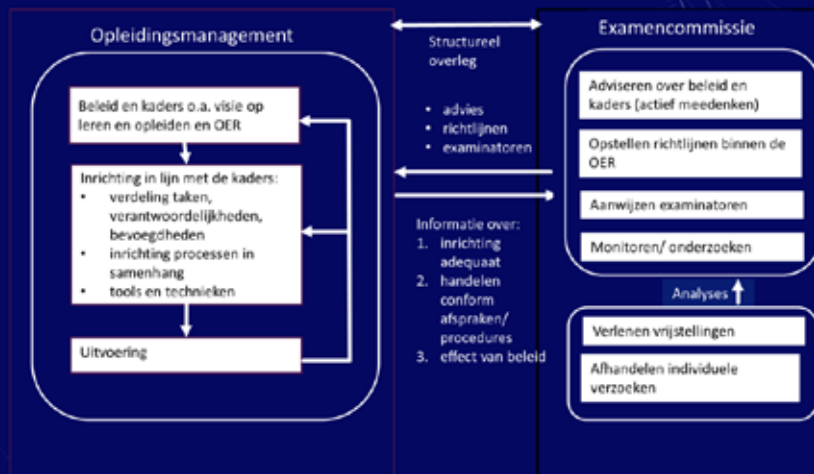
De examencommissie heeft als wettelijke taak de kwaliteit van de toetsen en examens te borgen⁵. Dat doet zij via het geven van adviezen aanzien van beleid en kaders, het opstellen van richtlijnen en via monitoring (figuur 2). Dat wil zeggen dat de examencommissie als 'wakend oog' erop toeziet dat er door de 'lijn' voldoende maatregelen zijn genomen zodat er permanent toetskwaliteit geleverd wordt. Kwaliteitsborging is daarmee een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de examencommissie én de lijn (Van Zijl & Jaspers, 2014). Vanuit die wettelijke taakstelling is het aan de examencommissie om erop toe te zien dat de (nieuwe) kaders consistent zijn met de (nieuwe) visie op leren en opleiden en dat er conform



Flexibilisering vraagt om een goede balans tussen autonomie en standaardisatie.

⁵ WHW, artikel 7.12b, lid 1a

POSITIONERING EXAMENCOMMISSIE



Jaspers, M. & Van Zijl, E. (2024)

Figuur 2. Positionering examencommissie ten opzichte van opleidingsmanagement

deze kaders wordt gehandeld. Dat vraagt om opnieuw op zoek te gaan naar welke kwaliteitsborging minimaal aanwezig moet zijn en waarover 'bemoeienis' vanuit de rol van examencommissie, noodzakelijk is. Het volstaat in dit onderwijsconcept niet meer om alleen naar het onderdeel 'Assessments Tasks' te kijken als het gaat om toetskwaliteit. Ook de kwaliteit van de leeruitkomsten, het fundament, op basis waarvan de student leervragen formuleert, is bepalend voor de toetskwaliteit. Ook het stellen van eisen aan ontwikkelaars van leeruitkomsten en feedbackgevers kan de examencommissie vanuit haar verantwoordelijkheid voor de borging van toetskwaliteit oppakken. Daarnaast heeft de examencommissie de belangrijke taak examinatoren aan te wijzen die in staat zijn een variatie aan bewijsmateriaal te valideren⁶. We zetten op een rijtje waarop de examencommissie naar onze mening moet toezien in dit onderwijsconcept:

1. De leeruitkomsten zijn geëxpliciteerd, logisch gegroepeerd in samenhangende eenheden en voldoen aan de gangbare kwaliteitscriteria (NVAO, 2019, zie tekstkader).
2. De eisen aan bewijsmateriaal zijn geëxpliciteerd, volgen logisch uit de leeruitkomsten en voldoen aan de zogenaamde VRAAK-criteria (Variatie, Relevantie, Actualiteit, Authenticiteit, Kwaliteit).
3. De totstandkoming van het studieplan is vastgelegd in een procedure en voldoet aan eisen van volledigheid, juistheid, tijdigheid, rechtmatigheid en efficiëntie (Van Deursen & Van Zijl, 2015, p. 122).
4. De methodiek om leerervaringen (via bewijsmateriaal) te waarderen en te valideren voldoet aan gangbare kwaliteitseisen zoals betrouwbaarheid, objectiviteit, validiteit, transparantie en normering (Klarus et. al 2017) en is in lijn met de

⁶Het door de opleiding erkennen van formeel, informeel en non-formeel behaalde leerresultaten en het adviseren over mogelijk vervolg van het individuele leertraject (Duvekot, 2016).

onderwijsvisie. Navolgbaarheid is in dit onderwijsconcept van belang om te allen tijde na te kunnen gaan welke feedback door wie, en wanneer is gegeven. Onderdeel van de methodiek zijn eisen aan de begeleiders.

5. De examencommissie stelt examinatoren aan die geëquipeerd zijn om een portfolio met een variatie van bewijsmateriaal te valideren en te beslissen over het al dan niet toekennen van studiepunten. Ook voor de andere stappen uit de toetscyclus⁷ stelt de examencommissie examinatoren aan. Dat geldt ook voor het ontwikkelen van leeruitkomsten, passende toetsvormen en beoordelingscriteria in een evenwichtig toetsprogramma.
6. Systematische monitoring, evaluatie, kalibratie en intervisie zijn continue activiteiten waarin alle bij de student betrokkenen begeleiders actief participeren; resultaten daarvan zijn te allen tijde toegankelijk voor de examencommissie.
7. Er is een betrouwbaar en actueel student-begeleidingssysteem zodat het leerproces (studieplan, feedback, feedbackgevers) voor student, begeleiders, examinatoren inzichtelijk en navolgbaar is.

Structurele samenwerking en afstemming tussen examencommissie en opleidingsmanagement over al deze aspecten is zeker bij de start van een dergelijke transitie, maar ook daarna, onontbeerlijk. Uiteraard blijft de examencommissie eigenstandig monitoren en evalueren zowel op de uitvoering als op het effect van beleid op de toetskwaliteit. Als het kwaliteitssysteem goed werkt, krijgt de examencommissie tijdige, complete informatie van het opleidingsmanagement en wordt de examencommissie proactief om advies gevraagd (Figuur 2). Zo kan het monitoren door de examencommissie tot een minimum beperkt blijven. Andersom moet het opleidingsmanagement kunnen rekenen op een professionele examencommissie die kritisch

meedenkt over mogelijke risico's en welke borging noodzakelijk is.

Samenvatting

Flexibel onderwijs, mits consequent toegepast is, een onderwijsparadigma waarbij elke student een persoonlijke leerroute kan uitstippelen. Dat vraagt flexibiliteit in de organisatie die tot stand komt door scherpe kaders, verantwoordelijkheden op de juiste plek, goed geëquipeerde medewerkers en een opleidingsmanagement dat stuurt en bewaakt vanuit consistent beleid. Alleen dan kan de examencommissie erop vertrouwen dat elke persoonlijke leerroute leidt naar een getuigschrift van waarde zonder elk studieplan en elke wijziging te moeten goedkeuren. Dit draagt bovendien bij aan de beoogde wendbaarheid van de organisatie. ■

Referenties

- Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. Maidenhead: Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Cohen-Schotanus, J., Visser, K., Janssen, E. & Bax, A. (2019). *Studiesucces door onderwijskwaliteit*. Boom.
- Cohen-Schotanus, J., Visser, K., & Brouwer, J. (2024). *Werken aan de kwaliteit van hoger onderwijs*. Boom.
- Cremers, P. H. M. (2016). Samenwerken en leren over grenzen heen bij het ontwerpen en implementeren van een hybride leeromgeving. In A. Bakker, I. Zitter, S. Beausaert, & E. de Bruijn (Reds.), *Tussen opleiding en beroepspraktijk: het potentieel van boundary crossing* (pp. 197-208). Koninklijke van Gorcum.
- Duvetkot (2016). *Leren waarderen. Een studie van EVC en gepersonaliseerd leren* [proefschrift]. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Gagnon, M. A., & Michael, J. H. (2003). *Employee strategic alignment an a wood manufacturer: an exploratory analysis*

⁷Het proces van het ontwikkelen, afnemen, beoordelen, beslissen, analyseren, evalueren en verbeteren van een toets.

NVAO-criteria leeruitkomsten

(Eenheden) van leeruitkomsten moeten voldoen aan de volgende kwaliteitseisen (NVAO, 2019):

- > Leerwegaafhankelijkheid: leeruitkomsten stellen de student in staat een eigen leertraject te volgen.
- > Representatief: geheel van eenheden van leeruitkomsten moet representatief zijn voor de eindkwalificaties/ leerresultaten van de opleiding.
- > Herkenbaar: leeruitkomsten moeten herkenbaar zijn voor het werkveld.
- > Samenhangend en onderscheidend: Iedere onderwijseenheid is een samenhangend geheel van leeruitkomsten die te onderscheiden is van andere eenheden van leeruitkomsten.
- > Specifiek en meetbaar: leeruitkomsten bieden een eenduidig beoordelingskader voor leerwegaafhankelijke toetsing.
- > Transparantie: relatie tussen leerresultaten, eenheden van leeruitkomsten, leeractiviteiten en toetsing is duidelijk.
- > Duurzaamheid: leeruitkomsten zijn zo geformuleerd dat ze een aantal jaren gehanteerd kunnen worden.

using lean manufacturing. Forest Products Journal, 53, 24-29.

- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Jaspers, M. & van Zijl, E. (2024). *Grip op toetskwaliteit in een flexibel onderwijsconcept*. In Examens 2024-01.
- Klarus, R., Peeters, A., & Joosten-ten Brinke, D. (2017). Toetsen en valideren van leeruitkomsten in flexibel onderwijs. [Assessment and validation of learning outcomes in flexible education]. In H. Van Berkel, A. Bax, & D. Joosten-ten Brinke, Toetsen in het hoger onderwijs. [Assessment in Higher Education] (pp. 95-107). Bohn, Stafleu Van Lochem. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-90-368-1679-3_9?pdf=chapter%20toc
- Kuh, G., Kinzie, J. Schuh, J. Whitt, E. (2010). *Student Success in College, Creating Conditions that matter*. Jossey-Bass.
- Losse, M. (2016) De relevantie van onderzoekend vermogen. Thema Hoger onderwijs, 2016 (1), 57-62.
- NLQF (z.j.). *Nederlands kwalificatieraamwerk (NLQF)*. Geraadpleegd via <https://www.nlqf.nl/nlqf-niveaus>
- NVAO (2019). *Beoordeling bestaande experimenten leeruitkomsten: Protocol*. Den Haag: NVAO.
- Van Berkel, H., Bax, A., & Joosten-ten Brinke, D. (2017). *Toetsen in het Hoger Onderwijs*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Van Deursen, P., & Van Zijl, E. (2015). Kwaliteit van de toetsorganisatie. In D. Sluijsmans, D. Joosten-ten Brinke, & T. Van Schilt-Mol (Red.), *Kwaliteit van toetsing onder de loep*. (pp. 113-132). Antwerpen, België: Garant.
- Van Zijl E & Jaspers, M. (2014). Rol examencommissie in de kwaliteitsborging van toetsing. *Thema*, nr. 25.
- Vereniging Hogescholen (2021). *Handreiking Examencommissies 2021*. Geraadpleegd via Vereniging Hogescholen | Handreiking examencommissies geactualiseerd.
- Zitter, I., & Hoeve, A. (2012). *Hybrid Learning Environments: Merging Learning and Work Processes to Facilitate Knowledge Integration and Transitions*". OECD Education Working Papers. No. 81. OECD Publishing.